

ARGUMENTUM.

In hoc libro Tullius perfecti oratoris speciem quamdam effingit, quam intuens futurus orator, ad perfectam eloquentiam conformare orationem possit. Perfectus autem orator is est, qui tria dicendi genera ita habet in potestate, ut parva summis, modica temperate, magna graviter dicere possit.

Posito igitur tanquam fundamento eloquentiæ, philosophiæ studio, primo de tribus dicendi generibus agit. Deinde tria oratori videnda ostendit, quid, quo loco, et quo modo dicat; quorum primum in *Inventione*, alterum in *Dispositione*, tertium in *Elocutione* versatur. At summam eloquentiæ vim positam esse docet in elocutione, quæ ad docendum, delectandum, flectendum accommodanda sit. Denique orationis quæ forma, et quasi character esse debeat, fuse persequitur.

M. T. CICERONIS

AD M. BRUTUM

ORATOR.

I. UTRUM difficilius aut majus esset negare tibi sæpius idem roganti, an efficere id, quod rogares, diu multumque, Brute, dubitavi. Nam et negare ei, quem unice diligerem, cuique me carissimum esse sentirem, præsertim et justa petenti, et præclara cupienti, durum admodum mihi videbatur; et suscipere tantam rem, quantam non modo facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitraber esse ejus, qui vereretur reprehensionem doctorum atque prudentium. Quid enim est majus, quam, quum tanta sit inter oratores bonos dissimilitudo, judicare, quæ sit optima species, et quasi figura dicendi? Quod, quoniam me sæpius rogas, aggrediar, non tam ¹ perficiendi spe, quam experiendi voluntate. Malo enim, quum studio tuo sim obsecutus, desiderari a te prudentiam meam, quam, si id non fecerim, benivolentiam.

¹ Sic ed. pr. et quatuor codd. nostri. Vulg. perficiendi.

Quæris igitur, idque jam sapius, quod eloquentiæ genus probem maxime, et quod mihi videatur illud, cui nihil addi possit, quale ego summum et perfectissimum iudicem. In quo vereor, ne, si id, quod vis, effecero, eumque oratorem, quem quæris, expressero, tardem studia multorum, qui desperatione debilitati, experiri id nolent, quod se assequi posse diffidant. Sed par est omnes omnia experiri, qui res maguas et magno opere expetendas concupiverunt. Quod si quem aut natura sua, aut illa præstantis ingenii vis forte deficiet, aut minus instructus erit magnarum artium disciplinis: teneat tamen eum cursum, quem poterit. Prima enim sequentem, honestum est in secundis tertiisque consistere. Nam in poetis, non Homero soli locus est (ut de Græcis loquar), aut Archilochi, aut Sophocli, aut Pindaro; sed horum vel secundis, vel etiam infra secundos. Nec vero Aristotelem in philosophia deterruit a scribendo amplitudo Platonis; nec ipse Aristoteles admirabili quadam scientia et copia, ceterorum studia restinxit.

II. Nec solum ab optimis studiis excellentes viri deterriti non sunt, sed ne opifices quidem se artibus suis removerunt, qui aut Ialysi, quem Rhodi vidimus, non potuerunt, aut Coæ Veneris pulchritudinem imitari. Nec simulacro Jovis Olympii, aut Doryphori statua deterriti, reliqui minus ex-

perti sunt, quid efficere, aut quo progredi possent: quorum tanta multitudo fuit, tanta in suo cuiusque genere laus, ut, quum summa miramur, inferiora tamen probaremus.

In oratoribus vero, Græcis quidem, admirabile est, quantum inter omnes unus excellat. Attamen, quum esset Demosthenes, multi oratores magni et clari fuerunt, et antea fuerant, nec postea defecerunt. Quare non est, cur eorum, qui se studio eloquentiæ dediderunt, spes¹ infringatur, aut languescat industria. Nam neque illud ipsum, quod est optimum, desperandum est; et in præstantibus rebus magna sunt ea, quæ sunt optimis proxima.

Atque ego in summo oratore fingendo talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quæro, quis fuerit, sed quid sit illud, quo nihil possit esse præstantius; quod in perpetuitate dicendi non sæpe, atque haud scio an unquam, in aliqua autem parte cluceat aliquando, idem apud alios densius, apud alios fortasse rarius. Sed ego sic statuo, nihil esse in ullo genere tam pulchrum, quo non pulchrius id sit, unde illud, ut ex ore aliquo, quasi imago, exprimatur, quod neque oculis, neque auribus, neque ullo sensu percipi potest;

¹ Codd. infringat, vel refringat.

cogitatione tantum, et mente complectimur. Itaque et Phidiae simulacris, quibus nihil in illo genere perfectius videmus, et his picturis, quas nominavi, cogitare tamen possumus pulchriora. Nec vero ille artifex, quum faceret Jovis formam, aut Minervae, contemplantatur aliquem, e quo similitudinem duceret; sed ipsius in mente insidebat species pulchritudinis eximia quaedam, quam intuens, in eaque defixus, ad illius similitudinem artem et manum dirigebat.

III. Ut igitur in formis et figuris est aliquid perfectum et excellens, cujus ad cogitatum speciem imitando referuntur ea, quae sub oculis ipsa cadunt: sic perfectae eloquentiae speciem animo videmus, effigiem auribus quaerimus.

Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister, Plato; easque gigni negat, et ait semper esse, ac ratione et intelligentia contineri; cetera nasci, occidere, fluere, labi; nec diutius esse uno et eodem statu. Quidquid est igitur, de quo ratione et via disputetur, id est ad ultimum sui generis formam speciemque redigendum.

Ac video, hanc primam ingressionem meam non ex oratoris disputationibus ductam, sed e media

¹ Omnes mss. nostri, non cadunt. Contra sententiam.

philosophia repetitam, et eam quidem quum antiquam, tum subobscuram, aut reprehensionis aliquid, aut certe admirationis habituram. Nam aut mirabuntur, quid haec pertineant ad ea, quae quaerimus; quibus satisfaciet res ipsa cognita, ut non sine causa alte repetita videatur: aut reprehendent, quod inusitatas vias indagemus, tritas relinquamus. Ego autem et me saepe nova videri dicere intelligo, quum pervetera dicam, sed inaudita plerisque; et fateor, me oratorem, si modo sim, aut etiam quicumque sim, non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatii exstitisse. Illa enim sunt curricula multiplicium variorumque sermonum, in quibus Platonis primum impressa sunt vestigia: sed et hujus et aliorum philosophorum disputationibus et exagitationibus maxime orator est, et adjutus. Omnis enim ubertas, et quasi silva dicendi, ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas: quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus musis reliquerunt. Sic eloquentia haec forensis, spreta a philosophis et repudiata, multis quidem illa adjumentis magnisque caruit; sed tamen ornata verbis atque sententiis, jactationem habuit in populo, nec paucorum iudicium reprehensionemque pertimuit. Ita et doctis eloquentia popularis, et disertis elegans doctrina defuit.

IV. Positum sit igitur in primis (quod post magis

intelligetur), sine philosophia non posse effici, quem quærimus, eloquentem: non ut in ea tamen omnia sint, sed ut sic adjuvet, ut palaestra histriõnem; parva enim magnis sæpe rectissime conferuntur. Nam nec latius, nec copiosius de magnis variisque rebus sine philosophia potest quisquam dicere. Siquidem etiam in Phædro Platonis hoc Periclem præstitisse ceteris dicit oratoribus Socrates, quod is Anaxagoræ physici fuerit auditor: a quo censet, eum, quum alia præclara quædam et magnifica didicisset, uberem et fœcundum fuisse, gnarumque (quod est eloquentiæ maximum), quibus orationis modis quæque animorum partes pellerentur. Quod idem de Demosthene existimari potest: cujus ex epistolis intelligi licet, quam frequens fuerit Platonis auditor. Nec vero sine philosophorum disciplina, genus et speciem cujusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus; nec judicare, quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere. Quid dicam de natura rerum, cujus cognitio magnam orationis suppeditat copiam? de vita, de officiis, de virtute, de moribus, sine multa earum ipsarum rerum disciplina, aut dici, aut intelligi potest?

1 Omnes codd. nostri, posse.

V. Ad has tot tantasque res adhibenda sunt ornamenta innumerabilia, quæ sola tum quidem tradebantur ab iis, qui dicendi numerabantur magistri. Quo fit, ut veram illam et absolutam eloquentiam nemo consequatur, quod alia intelligendi, alia dicendi disciplina est; et ab aliis, rerum, ab aliis, verborum doctrina queritur. Itaque M. Antonius, cui vel primas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus et prudens, in eo libro, quem unum reliquit, desertos ait se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Insidebat videlicet in ejus mente species eloquentiæ, quam cernebat animo, re ipsa non videbat. Vir autem acerrimo ingenio (sic enim fuit) multa et in se et in aliis desiderans, neminem plane, qui recte appellari eloquens posset, videbat. Quod si ille nec se, nec L. Crassum eloquentem putavit, habuit profecto comprehensam animo quandam formam eloquentiæ, cui quoniam nihil deerat, eos, quibus aliquid aut plura deerant, in eam formam non poterat includere.

Investigemus hunc igitur, Brute, si possumus, quem nunquam vidit Antonius, aut qui omnino nullus unquam fuit: quem si imitari atque exprimere non possumus, quod idem ille vix deo concessum esse dicebat; at qualis esse debeat, poterimus fortasse dicere.

VI. Tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt; peræque autem (id quod volumus) perpauci in omnibus. Nam et grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt cum ampla et sententiarum gravitate, et majestate verborum, vehementes, varii, copiosi, graves, ad permovendos et convertendos animos instructi et parati: ¹ quod ipsum alii aspera, tristi, horrida oratione, neque perfecta, neque conclusa; alii lævi, et ² instructa, et terminata.

Et contra tennes, acuti, omnia docentes, et dilucidiora, non ampliora, facientes, subtili quadam et pressa oratione limati: in eodemque genere alii callidi, sed impoliti, et consulto rudium similes et imperitorum; alii in eadem jejunitate concinniores, id est, faceti, florentes etiam, et leviter ornati.

Est autem quidam interjectus, inter hos medius, et quasi temperatus, nec acumine posteriorum, nec ³ fulmine utens superiorum, ⁴ ut cinnus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel utriusque (si verum quærimus) potius expers.

¹ Sic omnes libri nostri. Schütz, post Bipontinos, in quo ipso. ² Ernest. e conjectura, structa. ³ Mala Ernest. flumine. ⁴ Sic Nonius, n. 295, et plerique libri. Romana vero editio, 1469, et Aldus, 1514, et multi codd., vicinus amborum.

Isque uno tenore, ut aiunt, in dicendo fluit, nihil afferens præter facilitatem et æquabilitatem; aut addit aliquos, ut in corona, toros, omnemque orationem ornamentis modicis verborum sententiarumque distinguit.

VII. Horum singulorum generum quicumque vim ¹ singuli consecuti sunt, magnum in oratoribus nomen habuerunt. Sed quærendum est, satisne id, quod volumus, effecerint. Videmus enim fuisse quosdam, qui iidem ornate ac graviter, iidem versute et subtiliter dicerent. Atque utinam in Latinis talis oratoris simulacrum reperire possemus! esset egregium non quærere externa, domesticis esse contentos. Sed ego idem, qui in illo sermone nostro, qui est expositus in Bruto, multum tribuerim Latinis, vel ut hortarer alios, vel quod amarem meos, recordor longe omnibus unum anteferre Demosthenem, qui vim accommodavit ad eam, quam sentiam, eloquentiam, non ad eam, quam in aliquo ipse cognoverim. Hoc nec gravior exstitit quisquam, nec callidior, nec temperator. Itaque nobis monendi sunt ii, quorum sermo imperitus increbruit, qui aut dici se desiderant atticos, aut ipsi attice volunt dicere, ut mirentur hunc maxime, quo ne Athenas quidem ipsas magis

¹ Vulg. singulis.

credo fuisse atticas. Quid enim sit atticum, discant, eloquentiamque ipsius viribus, non imbecillitate sua, metiantur. Nunc enim tantum quisque laudat, quantum se posse sperat imitari. Sed tamen eos studio optimo, iudicio minus firmo præditos, docere, quæ sit propria laus atticorum, non alienum puto.

VIII. Semper oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim, qui probari volant, voluntatem eorum, qui audiunt, intuentur, ad eamque, et ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt et accommodant. Itaque Caria, et Phrygia, et Mysia, quod minime politæ, minimeque elegantes sunt, adsciverunt aptum suis auribus opimum quoddam, et tanquam ¹ adipale dictionis genus, quod eorum vicini, non ita lato interjecto mari, Rhodii nunquam probaverunt, Græci multo minus, Athenienses vero funditus repudiaverunt: quorum semper fuit prudens sincerumque iudicium, nihil ut possent, nisi incorruptum, audire, et elegans. Eorum religioni quum serviret orator, nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat. Itaque hic, quem præstitisse diximus ceteris, in illa pro Ctesiphonté oratione longe optima, ²summissus a primo; deinde,

¹ Sic omnes mss. nostri, et ed. pr. *Fulg.* adipatæ.
² Summissus.

dum de legibus disputat, ¹pressus; post sensim ²incedens, iudices ut vidit ardentis, in reliquis exsultavit audacius. Ac tamen in hoc ipso, diligenter examinante verborum omnium pondera, reprehendit Æschines quædam, et exagitat; illudensque, ³dura, odiosa, intolerabilia esse dicit. Quin etiam quærit ab ipso, quum quidem eum belluam appellét, utrum illa verba, an portenta sint: ut Æschini ne Demosthenes quidem videatur atticæ dicere. Facile est enim verbum aliquod ardens (ut ita dicam) notare, idque restinctis jam animorum incendiis irridere. Itaque se purgans jocatur Demosthenes: negat, in eo positas esse fortunas Græciæ, « ⁴ hoc an illo verbo usus sit, huc an illuc manum porrexerit. » Quonam igitur modo audiretur Mysus aut Phryx Athenis, quum etiam Demosthenes exagitetur ut putidus? Quum vero inclinata, ululantique voce, more Asiatico, canere cœpisset, quis eum ferret? aut quis potius non juberet auferri?

IX. Ad Atticorum igitur aures teretes et religiosas qui se accommodant, ii sunt existimandi atticæ dicere. Quorum genera plura sunt; hi unum modo quale sit, suspicantur. Putant enim, qui

¹ Pressus. ² Quatuor mss. nostr. et ed. pr. *incedens*,
³ *Al.* dira. ⁴ In hoc cum huc an ill.

horride inculteque dicat, modo id eleganter enunciateque faciat, eum solum attice dicere. Errant, quod solum; quod attice, non falluntur. Istorum enim iudicio si solum illud est atticum, ne Pericles quidem dixit attice, cui primæ sine controversia deferebantur. Qui si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset. Dicat igitur attice venustissimus ille scriptor ac politissimus, Lysias. Quis enim id possit negare? dum intelligamus, hoc esse atticum in Lysia, non quod tenuis sit atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens aut ineptum. Ornate vero, et graviter, et copiose dicere, aut atticorum sit, aut ne sit Æschines, neve Demosthenes atticus.

Ecce autem aliqui se Thucydidos esse profitentur, novum quoddam imperitorum et inauditum genus. Nam qui Lysiam sequuntur, causidicum quemdam sequuntur: non illum quidem amplum atque grandem; subtilem et elegantem tamen, et qui in forensibus causis possit præclare consistere. Thucydides autem res gestas et bella narrat et prælia, graviter sane et probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem usum et publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix ut intelligantur: quod est in oratione civili vitium vel maximum. Quæ est au-

tem in hominibus tanta perversitas, ut, inventis frugibus, glande vescantur? An victus hominum, Atheniensium beneficio excoli potuit, oratio non potuit? Quis porro unquam Græcorum rhetorum a Thucydide quidquam duxit? At laudatus est ab omnibus. Fateor: sed ita, ut rerum explicator prudens, severus, gravis; non ut in iudiciis versaret causas, sed ut in historiis bella narraret. Itaque nunquam est numeratus orator. Nec vero, si historiam non scripsisset, nomen ejus exstaret, quum præsertim fuisset honoratus et nobilis. Hujus tamen nemo neque verborum, neque sententiarum gravitatem imitatur; sed, quum mutila quædam et hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere poterunt, germanos se putant esse Thucydidas. Nactus sum etiam, qui Xenophontis similem esse se cuperet: cujus sermo est ille quidem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus.

X. Referamus igitur nos ad eum, quem volumus, inchoandum, et eadem eloquentia informandum, quam in nullo cognovit Antonius. Magnū opus omnino et arduum, Brute, conamur; sed nihil difficile amanti puto. Aino autem, et semper amavi ingenium, studia, mores tuos. Incendor porro quo-

¹ Schütz, Ernest. suadente, non exstaret. Sic etiam Bèponti. Ne unus quidem ms. scævet.

tidie magis, non desiderio solum, quo quidem conficior, congressus nostros, consuetudinem victus, doctissimos sermones requires tuos, sed etiam admirabili fama virtutum incredulibulum, quæ specie dispares, prudentia conjunguntur. Quid enim tam distans, quam a severitate comitas? quis tamen unquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? Quid tam difficile, quam in plurimorum controversiis dijudicandis ab omnibus diligi? consequeris tamen, ut eos ipsos, quos contra statuas, æquos placatosque dimittas. Itaque efficis, ut, quum gratiæ causa nihil facias, omnia tamen sint grata, quæ facis. Ergo omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio: in qua frueris ipse te, quum in Italiæ luce cognosceris, versarisque in optimorum civium vel flore, vel roboris. Jam quantum illud est, quod in maximis occupationibus nunquam intermittis studia doctrinæ! semper aut ipse scribis aliquid, aut me vocas ad scribendum! Itaque hoc sum aggressus statim Catone absoluto; quem ipsum nunquam attigissem, tempora timens inimica virtuti, nisi tibi hortanti, et illius memoriam mihi caram excitanti, non parere nefas esse duxissem: sed testificor, me a te rogatum, et recusantem, hæc scribere esse ausum. Volo enim mihi tecum commune esse crimen, ut, si sustinere tantam questionem non potuero, injusti oneris impositi tua culpa

sit, mea recepti. In quo tamen iudicii nostri errorem laus tibi dati muneris compensabit.

XI. Sed in omni re difficillimum est, formam (¹ quæ χαρρακτική græcè dicitur) exponere optimi: quod aliud aliis videtur optimum. Ennio delector, ait quispiam, quod non discedit a communi more verborum. Pacuvio, inquit alius; omnes apud hunc ornati, elaboratique sunt versus; multa apud alterum negligentius. Fac alium Attio. Varia enim sunt iudicia, ut in Græcis; nec facilis explicatio, quæ forma maxime excellat. In picturis alios horrida, inculta, abdita, et opaca; contra alios nitida, læta, collustrata ² delectant. Quid est, quo præscriptum aliquid, aut formulam exprimas, quum in suo quodque genere præstet, et genera plura sint? Hac ego religione non sum ab hoc conatu repulsus; existimavique, in omnibus rebus esse aliquid optimum, etiamsi lateret; idque ab eo posse, qui ejus rei gnarus esset, judicari.

Sed quoniam plura sunt orationum genera, eaque diversa, neque in unam formam cadunt omnia: laudationum, scriptionum, et historiarum, et talium suasionum, qualem Isocrates fecit Panegyricum, multique alii, qui sunt nominati sophistæ,

¹ Quod. Rectius videretur qui, ut habent edd. Tulich. et Lambin. ² Delectat.

reliquarumque rerum formam, quæ absunt ab forensi contentione, ejusque totius generis, quod græce ἐπιδεικτικὸν nominatur, quod quasi ad inspicendum, delectationis causa comparatum est, non complectar hoc tempore. Non quo negligenda sit: est enim illa quasi nutrix ejus oratoris, quem informare volumus, et de quo molimur aliquid exquisitius dicere.

XII. Ab hac et verborum copia alitur, et eorum constructio, et numerus liberiore quadam fruitur licentia. Datur etiam venia concinnitati sententiarum; et arguti, certique, et circumscripti verborum ambitus conceduntur; de industriaque, non ex insidiis, sed aperte ac palam elaboratur, ut verba verbis quasi demensa et paria respondeant, ut crebro conferantur pugnantia, comparenturque contraria; et ut pariter extrema terminentur, eundemque referant in cadendo sonum: quæ in veritate causarum et rariis multo facimus, et certe occultius. In Panathenaico autem Isocrates ea ¹ studiose consecratum fatetur. Non enim ad judiciorum certamen, sed ad voluptatem aurium scripserat.

Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium primum, et Leontinum ferunt Gorgiam; Theo-

¹ Schütz conjicit studio se. Edidit Ernest. consecutum.

dorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογροθικῶδῶς appellat in Phædro Socrates: quorum satis arguta multa, sed ut modo primumque nascentia, minuta, et versicolorum similia quædam, nimiumque depicta. Quo magis sunt Herodotus, Thucydidesque mirabiles: quorum ætas quum in eorum tempora, quos nominavi, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis, abfuerunt. Alter enim sine ullis salebris quasi sedatus amnis fluit; alter incitator fertur, et de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicam; primisque ab his (ut ait Theophrastus) historia commota est, ut auderet uberius, quam superiores, et ornatius dicere.

XIII. Horum ætati successit Isocrates, qui præter ceteros ejusdem generis laudatur semper a nobis, nonnumquam, Brute, leviter et erudite repugnante te. Sed ¹ cedas mihi fortasse, si, quid in eo laudem, cognoveris. Nam quum concisus ei Thrasymachus minutis numeris videretur, et Gorgias, qui tamen primi traduntur arte quadam verba vinxisse; ² Thucydides autem præfractor, nec satis, ut ita dicam, rotundus: primus instituit dilatate verbis, et mollioribus numeris explere sententias. In quo quum

¹ Credas. ² Ernest. et Schütz, e conjectura, Theodorus. Imprudenter factum.

doceret eos, qui partim in dicendo, partim in scribendo principes exstiterunt, domus ejus officina habitata eloquentiæ est. Itaque ut ego, quum a nostro Catone laudabar, vel reprehendi me a ceteris facile patiebar: sic Isocrates videtur testimonio Platonis aliorum judicia debere contemnere. Est enim, ut scis, quasi in extrema pagina Phædri his ipsis verbis loquens Socrates: « Adolescens etiam nunc, o Phædre, Isocrates est; sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit ille. Majore mihi ingenio videtur esse, quam ut cum orationibus Lysiæ comparetur. Præterea ad virtutem major indoles: ut minime mirum futurum sit, si, quum ætate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet, tantum, quantum pueris, reliquis præstet omnibus, qui unquam orationes attigerunt; aut, si contentus his non fuerit, divino aliquo animi motu majora concupiscat. Inest enim natura philosophia in hujus viri mente quedam. » Hæc de adolescente Socrates auguratur. At ea de seniore scribit Plato, et scribit æqualis, et quidem exagitator omnium rhetorum: hunc miratur unum. Me autem, qui Isocratem non diligunt, una cum Socrate et cum Platone errare patiantur.

Dulce igitur orationis genus, et solutum, et effluens, sententiis argutum, verbis sonans, est in

illo epidictico genere, quod diximus; proprium sophistarum; pompæ, quam pugnæ aptius; gymnasiis et palastræ dicatum; spretum et pulsum foro. Sed quod educata hujus nutrimenti eloquentia, ipsa se postea colorat et roborat, non alienum fuit de oratoris quasi incunabulis dicere. Verum hæc, ludorum, atque pompæ: nos autem jam in aciem dimicationemque veniamus.

XIV. Quoniam tria videnda sunt oratori, quid dicat, et quo quidque loco, et quomodo: dicendum omnino est, quid sit optimum in singulis, sed aliquanto secus, atque in tradenda arte dici solet. Nulla præcepta ponemus (neque enim id suscepimus), sed excellentis eloquentiæ speciem et formam adumbrabimus: nec, quibus rebus ea pareatur, exponemus; sed qualis nobis esse videatur.

Ac duo breviter prima. Sunt enim non tam insignia ad maximam laudem, quam necessaria, et tamen cum multis pæne communia. Nam et invenire, et judicare, quid dicas, magna illa quidem sunt, et tanquam animi instar in corpore; sed propria magis prudentiæ, quam eloquentiæ: qua tamen in causa est vacua prudentia? Noverit igitur hic quidem orator, quem summum esse volumus, argumentorum et rationum locos. Nam quoniam,

¹ Sic ed. pr. et omnes nostri codd. Ernest. descendamus.

quidquid est, quod in controversia aut in contentione versetur, in eo, aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, queritur: sitne, signis; quid sit, definitionibus; quale sit, recti pravique partibus: quibus ut uti possit orator, non ille vulgaris, sed hic excellens, a propriis personis et temporibus semper, si potest, avocatur controversiam. Latini enim de genere, quam de parte disceptare licet, ut, quod in universo sit probatum, id in parte sit probari necesse. Hæc igitur quaestio, a propriis personis et temporibus ad universi generis orationem traducta, appellatur thesis. In hac Aristoteles adolescentes, non ad philosophorum morem tenuiter disserendi, sed ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatus et uberius dici posset, exercuit; idemque locos (sic enim appellat) quasi argumentorum notas tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio.

XV. Facile igitur hic noster (non enim declamatorem aliquem de ludo, aut rabulam de foro, sed doctissimum et perfectissimum quaerimus), quoniam loci certi tradantur, percurrat omnes, utetur aptis generatim; discet, ex quo emanent etiam, qui communes appellantur loci. Nec vero utetur imprudenter hac copia, sed omnia expendet et seliget.

¹ *Dubius locus. Schütz verba, utetur — loci, spuria jibdicat.*

Non enim semper, nec in omnibus causis, ex iisdem eadem argumentorum momenta sunt. Judicium igitur adhibebit; nec inveniet solum quid dicat, sed etiam expendet. Nihil enim est feracius ingenii, iis praesertim, quæ disciplinis exculta sunt. Sed ut segetes fecundæ et uberes, non solum fruges, verum herbas etiam effundunt inimicissimas frugibus: sic interdum ex iis locis, aut levia quædam, aut causis aliena, aut non utilia gignuntur; quorum ab oratoris judicio delectus magnus adhibebitur. Alioqui quoniam modo ille in bonis hærebit et habitabit suis? aut molliet dura, aut occultabit, quæ dilui non poterunt, atque omnino opprimit, si licebit, aut abducat animos? aut aliud afferet, quod oppositum probabilius sit, quam illud, quod obstabit?

Jam vero ea, quæ invenerit, qua diligentia collocabit? quoniam id secundum erat de tribus. Vestibula nimirum honesta, aditusque ad causam faciet illustres: quumque animos prima aggressionem occupaverit, infirmabit, excludetque contraria; de firmissimis alia prima ponet, alia postrema, inculcabitque leviora.

Atque in primis duabus dicendi partibus qualis esset, summatum breviterque descripsimus. Sed, ut ante dictum est, in his partibus (etsi graves atque magnæ sunt) minus et artis est, et laboris.

XVI. Quum autem, quid et quo loco dicat, inveni-
nerit, illud est longe maximum, videre, quoniam
modo. Scitum est enim, quod Carneades noster
dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Char-
madam autem eodem etiam modo dicere. Quod si
in philosophia tantum interest, quemadmodum
dicas, ubi res spectatur, non verba penduntur:
quid tandem in causis existimandum est, quibus
totis moderatur oratio? Quod quidem ego, Brute,
ex tuis litteris sentiebam, non te id scitari, qualem
ego in inveniendō et in collocandō summum esse
oratorem vellem: sed id mihi quærere videbare,
quod genus ipsius orationis optimum iudicarem.
Rem difficilem (dii immortales!) atque omnium
difficillimam. Nam quum est oratio mollis, et te-
nere, et ita flexibilis, ut sequatur, quocumque tor-
queas: tum et naturæ variæ, et voluntates, mul-
tum inter se distantia effecerunt genera dicendi.

Flamen aliis verborum, volubilitasque cordi est,
qui ponunt in orationis celeritate eloquentiam.
Distincta alios et interpuncta intervalla, moræ,
respirationesque delectant. Quid potest esse tam
diversum? tamen est in utroque aliquid excellens.
Elaborant alii in lenitate et æquabilitate, et puro
quasi quodam et candido genere dicendi. Ecce aliqui

1 Charmidam.

duritatem et severitatem quamdam verbis, et ora-
tionis quasi mœstitiam sequuntur; quodque paullo
ante divisimus, ut alii graves, alii tenues, alii tem-
perati vellent videri, quot orationum genera esse
diximus, totidem oratorum reperiuntur.

XVII. Et, quoniam cœpi jam cumulatus hoc
munus augere, quam a te postulatum est (tibi
enim tantum de orationis genere quærenti re-
spondi etiam breviter de inveniendō et collocandō),
ne nunc quidem solum de orationis modo dicam,
sed etiam de actionis; ita prætermissa pars nulla
erit: quandoquidem de memoria nihil est hoc
loco dicendum, quæ communis est multarum ar-
tium.

Quo modo autem dicatur, id est in duobus, in
agendo, et in eloquendo. Est enim actio quasi cor-
poris quædam eloquentia, quum constet e voce
atque motu. Vocis mutationes totidem sunt, quot
animorum, qui maxime voce commoventur. Itaque
ille perfectus, quem jam dudum nostra indicat ora-
tio, utcumque se affectum videri et animum au-
dientis moveri volet, ita certum vocis admovebit
sonum: de quo plura dicerem, si hoc præcipiendi
tempus esset, aut si tu hoc quæreres; dicerem
etiam de gestu, cum quo junctus est vultus. Quibus
omnibus, dici vix potest, quantum intersit, quem-
admodum utatur orator. Nam et infantes, actionis

dignitate, eloquentiæ sæpe fructum tulerunt; et disertis, deformitate agendi, multi infantes putati sunt: ut jam non sine causa Demosthenes tribuerit et primas, et secundas, et tertias actioni. Si enim eloquentia nulla sine hac, hæc autem sine eloquentia, tanta est: certe plurimum in dicendo potest.

XVIII. Volet igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, et contenta voce, atrociter dicere; et summissa, leniter; et inclinata, videri gravis; et inflexa, miserabilis. Mira est enim quædam natura vocis: cujus quidem, e tribus omnino sonis, inflexo, acuto, gravi, tanta sit, et tam suavis varietas perfecta in cantibus. Est autem in dicendo etiam quidam cantus obscurior, non hic e Phrygia et Caria rhetorum epilogus, pænæ canticum; sed ille, quem significat Demosthenes et Æschines, quem alter alteri objicit vocis flexiones. Dicit plura etiam Demosthenes, illumque sæpe dicit voce dulci et clara fuisse. In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendæ suavitatis in vocibus. Ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem, nec una plus, nec a postrema syllaba¹ citra tertiam:

¹ Ernest. ultra, recte improbante Spalding. ad Quintilian. 1, 5, 30.

quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria. Ac vocis quidem bonitas optanda est: non est enim in nobis; sed tractatio atque usus in nobis. Ergo ille princeps variabit et mutabit; omnes sonorum, tum intendens, tum remittens, persequatur gradus.

Idemque motu sic utetur, nihil ut supersit in gestu. Status erectus et celsus; rarus incessus, nec ita longus; excursio moderata, eaque rara; nulla mollitia cervicium, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens; trunco magis toto se ipse moderans, et virili laterum flexione; brachii projectione in contentionibus, contractione in remissis. Vultus vero, qui secundum vocem plurimum potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatem? in quo quum effeceris, ne quid ineptum, aut vultuosum sit, tum oculorum est quædam magna moderatio. Nam ut imago est animi, vultus: sic indices oculi; quorum et hilaritatis, et vicissim tristitiæ modum res ipsæ, de quibus agetur, temperabunt.

XIX. Sed jam illius perfecti oratoris et summæ eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione, cetera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor, hæc complexus est omnia; sed et græce ab eloquendo *ῥήτωρ*, et latine eloquens

dictus est. Ceterarum enim rerum, quæ sunt in oratore, partem aliquam sibi quisque vindicat; dicendi autem, id est eloquendi, maxima vis soli huic conceditur. Quanquam enim et philosophi quidam ornate locuti sunt (siquidem et Theophrastus divinitate loquendi nomen invenit, et Aristoteles Isocratem ipsum lacessivit, et Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt; et longe omnium, quicumque scripserunt aut locuti sunt, exstitit et suavitate et gravitate princeps Plato): tamen horum oratio neque nervos, neque aculeos oratorios ac forenses habet. Loquuntur cum doctis, quorum sedare animos malunt, quam incitare. Sic de rebus placatis, ac minime turbulentis, docendi causa, non capiendi, loquuntur; ut in eo ipso, quod delectationem aliquam dicendo aucupentur, plus nonnullis, quam necesse sit, facere videantur. Ergo ab hoc genere non difficile est hanc eloquentiam, de qua nunc agitur, secernere. Mollis est enim oratio philosophorum, et umbratilis, nec sententiis, nec verbis instructa popularibus, nec [†] vincita numeris, sed soluta liberius. Nihil iratum habet, nihil invidum, nihil atrox, nihil mirabile, nihil astutum; casta, verecunda, virgo incorrupta quodammodo. Itaque sermo potius, quam oratio, dicitur. Quanquam

[†] Juncta.

enim omnis locutio oratio est, tamen unius oratoris locutio hoc [†] proprio signata nomine est.

Sophistarum, de quibus supra dixi, magis distinguenda similitudo videtur, qui omnes eosdem volunt flores, quos adhibet orator in causis, persequi. Sed hoc differunt, quod, quum sit his propositum non perturbare animos, sed placare potius, nec tam persuadere, quam delectare, et apertius id faciunt, quam nos, et crebrius; concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles; a re sæpe discedunt, intexunt fabulas, verba apertius transferunt, eaque ita disponunt, ut pictores varietatem colorum; paria paribus referunt, adversa contrariis, sæpissimeque similius extrema definiunt.

XX. Huic generi historia finitima est, in qua et narratur ornate, et regio sæpe aut pugna describitur; interponuntur etiam conciones et hortationes: sed in his tracta quædam et fluens expetitur, non hæc contorta et acris oratio. Ab his non multo secus, quam a poetis, hæc eloquentia, quam querimus, sevocanda est.

Nam etiam poetæ quæstionem attulerunt, quidnam esset illud, quo ipsi differrent ab oratoribus: numero maxime videbantur antea, et versu; nunc apud oratores jam ipse numerus increbuit. Quid-

[†] Ernest. sine mss. proprie.

quid est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadit, etiamsi abest a versu (nam id quidem orationis est vitium), numerus vocatur, qui graece *ῥυθμὸς*; dicitur. Itaque video visum esse nonnullis, Platonis et Democriti locutionem, etsi abest a versu, tamen, quod incitatus feratur, et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum, quam comicorum poetarum; apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis. Nec tamen id est poetae maximum: etsi est eo laudabilior, quod virtutes oratoris persequitur, quum versu sit adstrictior. Ego autem, etiamsi quorundam grandis et ornata vox est poetarum, tamen in ea quum licentiam statuo majorem esse, quam in nobis, faciendorum jungendorumque verborum; tum etiam nonnullorum voluptati vocibus magis, quam rebus inserviunt. Nec vero, si quid est unum inter eos simile (id autem est iudicium, electioque verborum), propterea ceterarum rerum dissimilitudo intelligi non potest: sed id nec dubium est, et, si quid habet quaestionis, hoc tamen ipsum ad id, quod propositum est, non est necessarium.

Sejunctus igitur orator a philosophorum eloquentia, a sophistarum, ab historicorum, a poetarum, explicandus est nobis, qualis futurus sit.

¹ Omnes nostri *codd.*, voluntati.

XXI. Erit igitur eloquens (hunc enim, auctore Antonio, quarimus) is, qui in foro, causisque civilibus ita dicet, ut probet, ut delectet, ut flectat. Probare, necessitatis est; delectare, suavitatis; flectere, victoriae: nam id unum ex omnibus ad obtinendas causas potest plurimum. Sed quot officia oratoris, tot sunt genera dicendi. Subtile in probando, modicum in delectando, vehemens in flectendo; in quo uno vis omnis oratoris est. Magni igitur iudicii, summæ etiam facultatis esse debet moderator ille, et quasi temperator hujus tripartitæ varietatis: nam et iudicabit, quid cuique opus sit; et poterit, quocumque modo postulabit causa, dicere. Sed est eloquentiæ, sicut reliquarum rerum, fundamentum, sapientia. Ut enim in vita, sic in oratione, nihil est difficilius, quam, quid deceat, videre. *Πρέπον* appellant hoc Graeci: nos dicamus sane decorum: de quo et præclare multa præcipiuntur, et res est cognitione dignissima. Hujus ignorantia non modo in vita, sed sapientissime et in poematis, et in oratione peccatur.

Est autem, quid deceat, oratori videndum, non in sententiis solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec vero locus, aut tempus,

¹ *Cod.* 7703, poematibus; 7708, poemate.

aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum; semperque in omni parte orationis, ut vitæ, quid deceat, est considerandum: quod et in re, de qua agitur, positum est, et in personis et eorum, qui dicunt, et eorum, qui audiunt. Itaque hunc locum, longe et late patientem, philosophi solent in officiis tractare, non quum de recto ipso disputant (nam id quidem unum est), grammatici in poetis, eloquentes in omni et genere et parte causarum. Quam enim indecorum est, de stillicidiis quum apud unum iudicem dicas, amplissimis verbis et locis uti communibus; de majestate populi romani summis et subtiliter!

XXII. Hic genere toto: at persona alii peccant, aut sua, aut iudicium, aut etiam adversariorum; nec re solum, sed sæpe verbo. Etsi sine re nulla vis verbi est, tamen eadem res sæpe aut probatur, aut rejicitur, alio atque alio elata verbo. In omnibusque rebus videndum est, quatenus: etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium, quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat, qui non sentirent, quid esset satis.

Magnus est locus hic, Brute, quod te non fugit,

Esset.

et magnum volumen aliud desiderat. Sed ad id, quod agitur, illud satis: quum hoc decere (quod semper usurpamus in omnibus dictis et factis, minimis et maximis), quum hoc, inquam, decere dicamus, illud non decere, et id usquequaque, quantum sit, appareat; in alioque ponatur, aliisque totum sit, utrum decere, an oportere dicas (oportere enim, perfectionem declarat officii, quo et semper utendum est, et omnibus: decere, quasi aptum esse, consentaneumque tempori et personæ; quod quum in factis sæpissime, tum in dictis valet, in vultu denique, et gestu, et incessu); contraque item dedecere (quod si poeta fugit ut maximum vitium, qui peccat etiam, quum probam orationem affingit improbo, stultove sapientis; si denique pictor ille vidit, quum immolanda Iphigenia tristic Calchas esset, mœstior Ulysses, mœreret Menelaus, obvolvendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari; si denique histrio, quid deceat, querit: quid faciendum oratori putemus?); sed, quum hoc tantum sit, quid in causis earumque quasi membris faciat, orator viderit: illud quidem perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam causas totas, alias alia forma dicendi esse tractandas.

Esset.

XXIII. Sequitur, ut cuiusque generis nota quaeratur, et formula. Magnum opus, et arduum, ut saepe jam diximus: sed ingredientibus considerandum fuit, quid ageremus; nunc quidem jam, quocumque feremur, danda nimirum vela sunt. Ac primum informandus est ille nobis, quem solum quidam vocant atticum.

Summissus est, et humilis, consuetudinem imitans, ab indisertis re plus, quam opinione, differens. Itaque eum qui audiunt, quamvis ipsi infantes sint, tamen illo modo confidunt se posse dicere. Nam orationis subtilitas, imitabilis illa quidem videtur esse existimanti; sed nihil est experiendi minus. Etsi enim non plurimi sanguinis est, habeat tamen succum aliquem oportet, ut, etiamsi illis maximis viribus careat, sit, ut ita dicam, integra validudine. Primum igitur eum tanquam e vinculis numerorum eximamus. Sunt enim quidam, ut scis, oratori numeri (de quibus mox agemus) observandi ratione quadam, sed alio in genere orationis, in hoc omnino relinquendi. Solutum quiddam sit, nec vagum tamen, ut ingredi libere, non ut licenter videatur errare. Verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tanquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, et quod indicet non ingrati negligentiam, de re, hominis, magis quam de verbis, laborantis. Sed erit videandum de

reliquis, quum haec duo ei liberiora fuerint, circumscripta, conglutinatioque verborum. Illa enim ipsa contracta et minuta non negligenter tractanda sunt; sed quaedam etiam negligentia est diligens. Nam ut mulieres esse dicuntur nonnullae inornatae, quas id ipsum deceat: sic haec subtilis oratio etiam incompta delectat. Fit enim quiddam in utroque, quo sit venustius, sed non ut appareat. Tum removebitur omnis insignis ornatus, quasi margaritarum; ne calamistri quidem adhibebuntur. Fucati vero medicamenta candoris et ruboris omnia repellentur; elegantia modo, et munditia remanebit. Sermo purus erit, et Latinus; dilucide planeque dicetur; quid deceat, circumspicietur.

XXIV. Unum aderit, quod quantum numerat Theophrastus in orationis laudibus, ornatum illud, suave et affluens; acuta crebraque sententiae ponentur, et nescio unde ex abdito erunt, atque in hoc oratore dominabuntur. Verecundus erit usus orationis quasi suppellectilis. Supellex est enim quodammodo nostra, quae est in ornamentis, alia rerum, alia verborum. Ornatus autem verborum, duplex: unus simplicium, alter collocatorum. Simplex probatur, in propriis usitatisque verbis, quod aut optime sonat, aut rem maxime explanat; in alienis,

¹ Explanat. In alienis.

aut translatum, aut ¹ sumtum aliunde, ut mutuo; aut factum ab ipso, aut novum, aut priscum, et inusitatum: sed etiam inusitata, ac prisca, sunt in propriis, nisi quod raro utimur. Collocata autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, manente sententia. Nam sententiarum ornamenta, quæ permanent, etiamsi verba mutaveris, sunt illa quidem permulta, sed, quæ emineant, pauciora.

Ergo ille tennis orator, modo sit elegans, nec in faciendis verbis erit audax, et in transferendis verrecundus, et parcus in priscis; reliquisque ornamentis et verborum et sententiarum demissior; translatione fortasse crebrior, qua frequentissime sermo omnis utitur non modo urbanorum, sed etiam rusticorum: siquidem est eorum, « gemmare vites, ² suture agros, lætas esse segetes, luxuriosa frumenta. » Nihil horum ³ parum audacter, sed aut simile est illi, unde transferas; aut, si res suum nullum habet nomen, docendi causa sumtum, non ludendi, videtur. Hoc ornamento liberius paullo, quam ceteris, utetur hic summissus; nec tam licenter tamen, quam si genere dicendi uteretur amplissimo.

¹ Factum. ² *Al. multi mss.*, lascivire. ³ Schütz emendat, ut sibi videtur, partum. Non intelligo.

XXV. Itaque illud indecorum (quod quale sit, ex decore debet intelligi) hic quoque apparet, quum verbum aliquod aliis transfertur, idque in oratione humili ponitur, quod idem in alia deceret. Illam autem concinnitatem, quæ verborum collocacionem illuminat his luminibus, quæ Græci, quasi aliquos gestus orationis, *σχηματα* appellant (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur), adhibet quidem hic subtilis (quem, nisi quod solum, ceteroquin recte ¹ quidam vocant atticum), sed paullo parcus. Nam, sicut in epularum apparatu, a magnificentia recedens, non se parcum solum, sed etiam elegantem videri volet; eliget, quibus utatur. Sunt enim pleræque aptæ hujus ipsius oratoris, de quo loquor, parcimonie. Nam illa, de quibus ante dixi, huic acuto fugienda sunt, paria paribus relata, et similiter conclusa, eodemque pacto cadentia, et immutatione litteræ quasi quæsitæ venustates; ne elaborata concinnitas, et quoddam aucupium delectationis manifesto deprehensum appareat. Itemque si quæ verborum iterationes contentionem aliquam, et clamorem requirunt, erunt ab hac submissione orationis alienæ: ceteris promiscue poterit uti; continuationem verborum modo relaxet, et dividat,

¹ Quidem.

utaturque verbis quam usitatissimis, translationibus quam mollissimis: etiam illa sententiarum lumina assumat, quæ non erunt vehementer illustrata. Non faciet rempublicam loquentem, nec ab inferis mortuos excitabit, nec acervatim multa frequentans una complexione devinciet. Valentiorum hæc laterum sunt, nec ab hoc, quem informamus, aut expectanda, aut postulanda: erit enim ut voce, sic etiam oratione suppressior. Sed pleraque ex illis convenient etiam huic tenuitati; quanquam iisdem ornamentis utetur horridius: talem enim inducimus.

¹ Accedet actio non tragica, nec scena; sed modica jactatione corporis, vultu tamen multa conficiens: non hoc, quo dicuntur os ducere, sed illo, quo significant ingenue, quo sensu quidque pronuntiant.

XXVI. Huic generi orationis adspergentur etiam sales, qui in dicendo ² nimium quantum valent: quorum duo genera sunt, unum facetiarum, alterum dicacitatis. Utetur utraque: sed altero in narrando aliquid venuste, altero in jaciendo, ³ mittendoque ridiculo: cujus genera plura sunt; sed nunc aliud agimus. Illud admonemus tamen, ridiculo sic usu-

¹ Accedit. ² *Ald. Grut. Elzev. Olivet. et alii mirum.*
³ *Schütz, e conjectura, remittendo, quod Quintilian., VI, 3, appellat repercutere.*

rum oratorem, ut nec nimis frequenti, ne scurrile sit; nec subobsceno, ne mimicum; nec petulanti, ne improbum; nec in calamitatem, ne inhumanum; nec in facinus, ne odii locum risus occupet; neque aut sua persona, aut judicium, aut tempore alienum: hæc enim ad illud indecorum referuntur. Vitabit etiam quæsitæ, nec ex tempore ficta, sed domo allata: quæ plerumque sunt frigida. Parecet et amicitis, et dignitatibus; vitabit insanabiles contumelias; tantummodo adversarios figet, nec eos tamen semper, nec omnes, nec omni modo. Quibus exceptis, sic utetur sale et facetiis, ut ego ex istis novis atticis talem cognoverim neminem, quam id certe sit vel maxime atticum.

Hanc ego judico formam summissi oratoris, sed magni tamen, et germani atticis: quoniam, quidquid est salsum aut salubre in oratione, id proprium atticorum est; e quibus tamen non omnes faceti: Lysias satis, et Hyperidès, Demades præter ceteros fertur. Demosthenes minus habetur; quo quidem mihi nihil videtur urbanius: sed non tam dicax fuit, quam facetus. Est autem illud acrioris ingenii, hoc majoris artis.

XXVII. Uberius est aliud, aliquantoque robustius, quam hoc humile, de quo dictum est; summissius autem, quam illud, de quo jam dicitur, amplissimum. Hoc in genere, nervorum vel mini-

num, suavitatis autem est vel plurimum. Est enim plenius, quam hoc enucleatum; quam autem illud ornatum, copiosumque, summissius. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, plurimumque est, in hac orationis forma, suavitatis. In qua multi floruerunt apud Græcos: sed Phalereus Demetrius meo iudicio præstitit ceteris; cujus oratio quum sedate placideque ¹ loquitur, tum illustrant eam, quasi stellæ quædam, ² translata verba, atque immutata.

Translata ea dico, ut sæpe jam, quæ per similitudinem ad aliam rem, aut suavitatis, aut inopiæ causa, transferuntur. ³ Mutata, in quibus pro verbo proprio subjicitur aliud, quod idem significet, sumtum ex re aliqua consequenti. Quod quanquam transferendo fit, tamen alio modo transtulit, quum dixit Ennius, « arcem et urbem orbas; » alio modo, si pro patria arcem dixisset: et « horridam Africam terribili tremere tumultu » quum dicit, pro Afris immutat Africam. Hanc hypallagen rhetores, quia quasi summutantur verba pro verbis; metonymiam grammatici vocant, quod nomina transferuntur. Aristoteles autem translationi hæc ipsa subjungit, et abusionem, quam *καταχρησιν* vocant: ut, quum

¹ Purgold. conj. labitur. ² Sic omnes codd. nostri, et infra, ad aliam rem. Vulg. translata, et ab alia re. ³ Schütz emendat, immutata. Probabiliter.

minutum dicimus animum pro parvo, et abutimur verbis propinquis, si opus est, vel quod delectat, vel quod decet. Jam quam fluxerunt plures continuæ translationes, alia plane fit oratio. Itaque genus hoc Græci appellant *ἀλλογορίαν*, nomine recte, genere melius ille, qui ista omnia ¹ translationes vocat. Hæc frequenter Phalereus maxime, suntque dulcissima: et quanquam translatio est apud eum multa, tamen immutationes nusquam crebriores.

In idem genus orationis (loquor enim de illa modica ac temperata) verborum cadunt lamina omnia, multa etiam sententiarum: latæ eruditæque disputationes ab eodem explicantur, et loci communes sine contentione dicuntur. Quid multa? e philosophorum scholis tales fere evadunt: et, nisi coram erit comparatus ille fortior, per se hic, quem dico, probabitur. Est enim quoddam etiam insigne et florens orationis, pictum et expoliturum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. Hoc totum e sophistarum fontibus defluxit in forum; sed spretum a subtilibus, repulsum a gravibus, in ea, de qua loquor, mediocritate consedit.

XXVIII. Tertius est ille amplus, copiosus, gra-

¹ Cod. 7703 addit tamen.

vis, ornatus, in quo profecto vis maxima est. Hic est enim, cujus ornatum dicendi et copiam admiratæ gentes, eloquentiam in civitatibus plurimum valere passæ sunt; sed hanc eloquentiam, quæ cursu magno, sonituque ferretur, quam suspicerent omnes, quam admirarentur, quam se assequi posse diffiderent. Hujus eloquentiæ est tractare animos, hujus omni modo permovere. Hæc modo perfringit, modo irrepit in sensus; inserit novas opiniones, evellit insitas. Sed multum interest inter hoc dicendi genus et superiora. Qui in illo subtili et acuto elaboravit, ut callide arguteque diceret, nec quidquam altius cogitaret, hoc uno perfecto, magnus orator est, si non maximus; minimeque in lubrico versabitur, et, si semel constiterit, nunquam cadet. Medius ille autem, quem modicum et temperatum voco, si modo suum illud satis instruxerit, non extimescet accipites dicendi incertosque casus; etiam, si quando minus succedet, ut sæpe fit, magnum tamen periculum non adibit. Alte enim cadere non potest. At vero hic noster, quem principem ponimus, gravis, acer, ardens, si ad hoc unum est natus, aut in hoc solo se exercuit, aut huic generi studet uni, nec suam copiam cum illis duobus generibus temperavit, maxime est contem-

¹ Extimescit.

nendus. Ille enim summissus, quod acute et veteratorie dicit, sapiens jam; medius, suavis; hic autem copiosissimus, si nihil est aliud, vix satis sanus videri solet. Qui enim nihil potest tranquille, nihil leniter, nihil parite, definite, distincte, facete dicere, præsertim quum causæ partim totæ sint eo modo, partim aliqua ex parte tractandæ, si is non preparatis auribus inflammare rem cœpit, furere apud sanos, et quasi inter sobrios bacchari vinolentus videtur.

XXIX. Tenemus igitur, Brute, quem quærimus; sed animo. Nam manu si prehendissem, ne ipse quidem sua tanta eloquentia mihi persuasisset, ut se dimitterem. Sed inventus profecto est ille eloquens, quem nunquam vidit Antonius. Quis est igitur is? Complectar brevi, disseram pluribus. Is enim est eloquens, qui et humilia subtiliter, et ¹ magna graviter, et mediocria temperate potest dicere.

Nemo is, inquires, unquam fuit. Ne fuerit: ego enim, quid desiderem, non, quid viderim, disputo; redeoque ad illam Platonis, de qua dixeram, rei formam et speciem: quam etsi non cernimus, tamen animo tenere possumus. Non enim eloquentem quæro, neque quidquam mortale, et cada-

¹ Unus ms. alta.

cum, sed illud ipsum, cuius qui sit compos, sit eloquens: quod nihil est aliud, nisi eloquentia ipsa, quam nullis, nisi mentis oculis videre possumus. Is erit igitur eloquens (ut idem illud iteremus), qui poterit parva summis, modica temperate, magna graviter dicere. Tota mihi causa pro Caccina de verbis interdicti fuit: res involutas definiendo explicavimus; jus civile laudavimus; verba ambigua distinximus. Fuit ornandus in Manilia lege Pompeius: temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Jus omne retinendae majestatis Rabirii causa continebatur: ergo in omni genere amplificationis exarsimus. At haec interdum temperanda et varianda sunt. Quod igitur in accusationis¹ quinque libris non reperitur genus? quod in Aviti? quod in Cornelii? quod in plurimis nostris defensionibus? quae exempla selegissem, nisi vel nota esse arbitrarer, vel posse eligere, qui quaererent. Nulla est enim ullo in genere laus oratoris, cuius in nostris orationibus non sit aliqua, si non perfectio, at conatus tamen, atque adumbratio.² Si non assequimur; at, quid deceat, videmus.

Nec enim nunc de nobis, sed de re dicimus: in

¹ *Al. habent septem; sed verum est quinque, ut patet e fine cap. 49.* ² *Sic duo codd. nostri, 7703, 7704, ut e Gud. 1. Fulg. Non assequimur.*

quo tantum abest, ut nostra miremur, ut usque eo difficiles ac morosi simus, ut nobis non satisfaciat ipse Demosthenes; qui quanquam unus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non semper implet aures meas: ita sunt avidae et capaces, et semper aliquid immensum infinitumque considerant.

XXX. Sed tamen, quoniam et hunc tu oratorem cum ejus studiosissimo Pammene, quum esses Athenis, totum diligentissime cognovisti, neque cum dimittis e manibus, et tamen nostra etiam lectitas: vides profecto, illum multa perficere, nos multa conari; illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Sed ille magnus; nam et successit ipse magnis, et maximos oratores habuit aequales: nos magnum fecissemus, si quidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. Atqui, si Antonio Crassus eloquens visus non est, aut sibi ipse, nunquam Cotta visus esset, nunquam Sulpicius, nunquam Hortensius. Nihil enim ample Cotta, nihil leniter Sulpicius, non multa graviter Hortensius. Superiores magis ad omne genus apti, Crassum dico, et Antonium. Jejanas igitur hujus multiplices, et aequaliter in omnia genera faesae orationis aures civitatis accepimus; easque nos primi, quicumque eramus, et quan-

tulumcumque dicebamus, ad hujus generis [dicendi] audiendi incredibilia studia convertimus.

Quantis illa clamoris adolescentuli diximus de supplicio parricidarum? quæ nequaquam satis deferveruisse post aliquanto sentire cepimus. « Quid enim tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de cælo non queant; ita moriuntur, ut eorum ossa ¹ terram non tangant; ita jactantur fluctibus, ut nunquam ² alluantur; ita postremo ejiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant, » et quæ sequuntur. Sunt enim omnia, sicut adolescentis, non tam re et maturitate, quam spe et expectatione, laudati. Ab hac indole jam illa matura: « Uxor generi, noverca filii, filia pellex. » Nec vero hic unus erat ardor in nobis, ut hoc modo omnia diceremus. Ipsa enim illa pro Roscio juvenilis redundantia multa habet attenuata, quædam etiam paullo ³ hilariora, ut pro Avito, pro Cornelio, compluresque alia: nemo enim orator tam multa, ne in Græco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nostra; eaque hanc ipsam habent, quam probo, varietatem.

¹ In oratione ipsa, c. 26, terra non tangat. Et sic codd. nostri. ² Ernest. abluantur. ³ Hilariora. At.

XXXI. An ego Homero, Ennio, reliquis poetis, et maxime tragicis concederem, ut ne omnibus locis eadem contentione uterentur, crebroque mutarent, nonnunquam etiam ad quotidianum genus sermonis accederent; ipse nunquam ab illa acerrima contentione discederem? Sed quid poetas divino ingenio profero? histriones eos vidimus, quibus nihil posset in suo genere esse præstantius, qui non solum in dissimillimis personis satisfaciebant, quum tamen in suis versarentur, sed et comœdum in tragœdiis, et tragœdum in comœdiis admodum placere vidimus. Ego non elaborem? Quum dico me, te, Brute, dico: nam in me quidem jam pridem effectum est, quod futurum fuit. Tu autem eodem modo omnes causas ages? aut aliquod causarum genus repudiabis? aut in iisdem causis perpetuum et eundem spiritum sine ulla commutatione obtinebis? Demosthenes quidem, cujus nuper inter imagines tuas ac tuorum (quod eum, credo, amares), quum ad te in Tusculanum venissem, imaginem ex ære vidi, nihil Lysæ subtilitate cedit, nihil argutiis et acumine Hyperidi, nihil lenitate Æschini, et splendore verborum. Multæ sunt ejus totæ orationes subtiles, ut contra Lepuëm; multæ totæ graves, ut quædam Philippicæ; multæ variæ, ut con-

¹ Videmus. ² Videmus.